

Rauf Yekta Bey Özelinde Türkiye’de Kişisel Müzik Koleksiyonları Üzerine Değerlendirme

Güler ŞENOL¹

Özet

Altmış dört yıl süren hayat yolculuğunda kendisine atfedilen besteci, müzikolog, neyzen kimliklerinin yanı sıra, Rauf Yekta Bey’in bilinen önemli özelliklerinden biri de arşivci yanıdır. O, Darülelhan içerisindeki çalışmalarıyla hem kurumsal anlamda arşivcilik anlayışının yerleşmesi için çabalamış, hem de sahip olduğu kişisel arşiv koleksiyonu ile arşivcilik anlayışını gençlik yıllarından itibaren taşıdığı görülmüştür. Ancak bugün ne yazık ki birçok kişisel arşiv gibi, Rauf Yekta’nın arşivi de bilimin yararına sunulmamıştır. Müzik araştırmalarında dikkat çekecek boyutta onca faaliyette bulunmuşken, kendi kişisel arşiv materyallerini alana hizmet etmek adına kurumsal bir arşive bağışlamamış olması (ölümünden uzun bir süre sonra matbu eserlerinden bir kısmının Süleymaniye Kütüphanesi’ne bağışlandığı bilinmektedir), konunun Türkiye’de müzik arşivciliği boyutuyla bir arada ele alınması gerektiğini göstermektedir. Rauf Bey’in kişisel arşiv içeriği kısa süre için araştırmacıya açılmış olsa da uzun vadede alan araştırmacılarının erişim kısıtlanması bulunmaktadır. Bugün Türk müziği adına yapılacak tarihsel çalışmalarda, Yekta Bey’in arşivinin hem ona ait biyografik çözümlenelerde (müzik anlayışı, çalışma hayatı, faaliyetleri vs.) hem de döneme ait müzikal pratiklerin ve geleneklerin tespitinde katkı sağlayacağı kesindir.

Bu araştırmada, Rauf Yekta Bey’in arşivcilik anlayışı ve katkılarından yola çıkarak, Türkiye’de müzik arşivciliğinin neden geç ve yetersiz işlediği üzerinde durulup, tarihsel süreç içinde kurumsal arşivlerdeki koleksiyon yetersizliğine rağmen, basılı ve işitsel müzikal materyalleri ellerinde bulunduran zengin kişisel arşivler ve bu koleksiyonların geleceği üzerine tespit ve öneriler sunmayı amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rauf Yekta Bey’in Arşivciliği, Darülelhan, Müzik Arşivciliği, Kurumsal ve Kişisel Arşivler, Bibliyografik Denetim.

¹ İTÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu Kütüphanesi Sorumlusu, İTÜ Müzikoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, gsenol@itu.edu.tr DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0135

Focus on Rauf Yekta Bey, an Assessment of Music Archival in Turkey

Abstract

In addition to the composer, musicologist and ney players identities attributed to him during his life journey that lasted for sixty-four years, one of the important characteristics of Rauf Yekta Bey is his archivist side. With his works in Darülelhan, he tried to establish the understanding of archiving in the institutional sense, and it was seen that he carried the understanding of archiving since his youth with his personal archive collection. However, today, unfortunately, like many personal archives, Rauf Yekta's archive could not be presented to the benefit of science. The fact that he did not donate his personal archive materials to an institutional archive in order to serve the field while he was engaged in many activities in music research (it is known that some of his printed works were donated to the Süleymaniye Library long after his death), shows that the issue should be considered together with the dimension of music archiving in Turkey. Although Rauf Bey's personal archive content has been opened to the researcher for a short time, field researchers have access restrictions in the long run. It is certain that Yekta Bey's archive will contribute both to his biographical analysis (his musical understanding, working life, activities, etc.) and to the determination of the musical practices and traditions of the period, in the historical studies to be carried out on behalf of Turkish music today.

In this research, starting from Rauf Yekta Bey's understanding of archiving and his contributions, it is aimed to focus on why music archiving works late and insufficiently in Turkey, and to present findings and suggestions on the rich personal archives that hold printed and auditory musical materials in their hands, despite the lack of collections in institutional archives throughout the historical process.

Keywords: Archiving of Rauf Yekta Bey, Darulelhan, Music Archiving, Institutional and Personal Archives, Bibliographical Auditing.

Giriş

Sürekliliği sağlayan ve geleneği oluşturan anlayış, tarihin kaybolmaya yüz tutmuş nesnelere toplayıp, onlara değer atfederek, onlara anlamlar yükleyen düşüncedir. Müziği tarih içinde sürdürülebilir kılan, kaydedilen müzik materyallerinin aktarılabilir olmasıdır. Kurumsal ve kişisel arşivler bir coğrafyanın hafızasıdır. Bu bağlamda toplumun çok kültürlü dokusunu koruyarak, içinde buldukları sosyal yapının kültürel hafızasının aktarımını sağlayan, her döneme ait müzikal materyalinin tespiti (bibliyografik denetimi), diğer bir deyişle arşiv çalışması büyük önem taşır.

Rauf Yekta Bey’in, küçük yaşlardan itibaren hem onun geleneksel yönünü hem de modern duruşunu yansıtan pek çok kaynağı arşivlediğini, özel kitaplığının yalnız Türk müzikî için değil, dünya müzikî tarihi açısından önem taşıyan elyazmaları, notalar, nazariyat kitapları ve birçok önemli belgeyi içerdiğini bilinmektedir. Yaşadığı dönem müzik yayıncılığının ivme kazandığı, ancak Türk musiki nazariyatının ve geleneğinin değişim ve dönüşüm içerisinde bulunduğu bir zaman dilimine işaret etmektedir. Onun zengin ve nitelikli arşivi, bilgiyi belgelendiren yönü ve yabancı dil bilgisinin ürünüdür. Rauf Yekta Bey, yaşadığı dönemin yayın hayatı ve arşivcilik anlayışının kaygan zeminini de düşünecek olursak², taşıdığı koleksiyoncu ruhuyla arşivini oluştururken, hem sahip olduğu kaynakları korumak hem de var olanların izlerinin silinmesini engellemek istemiş olabileceği düşünülebilir. Yekta Bey, Türk ve dünya musikisini iyi bilen önemli bir müzik bilimcisiydi, Türk müzikîsinin hemen hemen her alanında inceleme ve araştırma yapmış ve kazanımlarını yazıya geçirmiştir. Onun arşivsel birikiminin özeti, yaşadığı dönemin müzikal anlayışının özetidir.

Ancak, bir ömür boyunca özenle oluşturulan ve müzik tarihinin bir devrini yansıtan böylesi bir arşiv 82 yıl gibi bir süre kimseye açılmamıştır. Ne yazık ki birçok kişisel arşiv gibi, Rauf Yekta Bey’in arşivi de bilimin yararına sunulmamıştır. Ancak OTMAG³ tarafından yayımlanan *Musiki Antikaları* (Doğrusöz: 2018) kitabı ile Yekta Bey’in bu önemli arşivine uzaktan da olsa bir pencere aralanmıştır. Rauf Yekta Bey gibi, müziğin bir çok alanında dikkat çekici boyutta önemli çalışmalara imza atmış, uluslararası alanda Türk musikisini temsil etmiş, musikiye kendini adanmış bir müzik adamının, bu alandaki kişisel arşiv materyallerini alana hizmet etmek adına kurumsal bir arşive bağışlamaması (ölümünden uzun bir süre sonra matbu eserlerinden bir kısmının Süleymaniye Kütüphanesine bağışlandığı bilinmektedir), dönemin Türkiye’deki müzik arşivciliği boyutuyla bir arada düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

² Rauf Yekta Bey’in doğduğu tarih, Hacı Emin Efendi’nin yayımladığı ilk porteli notaya denk gelmektedir. Bununla birlikte dönemin Türk musikisi milliyetçilik akımının etkisinde idi (Örneğin Ziya Gökalp’ın musiki üzerine sunduğu fikirleri gibi). Doğu-Batı musikisi tartışmalarının yoğun yaşandığı bir dönemdi.

³ OTMAG: İTÜ, Osmanlı Türk Müziği Araştırmaları Grubu

Rauf Yekta Bey'in gerek musiki hocası olarak gerekse derleme çalışmalarıyla dönemin ilk resmi konservatuvarı olan Darüelhan'da faaliyet gösterdiğini bilinmektedir. Böyle kıymetli bir arşivin neden bu kuruma aktarılmadığı düşünüldüğünde, Darüelhan'ın Türk müziğini kurumsallaştırma yolculuğunda talimatnamesi ile uyumlu çalışmaması, ekonomik sebeplerle kapatılması ve savaş yıllarının olumsuz etkisiyle işlevselliğini kaybetmiş olmasından kaynaklı, kuruma duyduğu inancın yeterli olmadığına bağlanabilir.

Darüelhan'a ait Talimatnamede kütüphane ve müze kurulumuna dair maddeler olduğu bilinmektedir. Bu maddelerde Encümen'in musiki konulu kitapları inceleyip derleyeceği, onaylanan eserlerin asıllarının kütüphaneye konulacağı, kopyalarının ise kullanıma açık olacağı kurala bağlanmıştı (Kara 2018: 31). Darüelhan'a ait bütçenin kira ve öğretmenlerin maaşlarını ancak ödeyebildiği düşünülecek olursa, kurumun içinde nota ve kitaplardan oluşan küçük bir kitaplık olsa bile, talimatnamede geçen nitelikte bir kütüphane ve müze kuramadığını da ifade eder.

Bununla birlikte, Darüelhan'ın arşivinde kayıtlı olan resmi evrak sayısının bilinmediği, resmi arşiv dışında kişisel koleksiyonlarda da ciddi miktarda belge bulunduğu belirterek, bu belge ve kişisel koleksiyonlara erişilemediği ve zaman içinde el değiştirerek toplu halde muhafaza edilemediği bilinmektedir bahseder (Özden, 2018: 184).

Türkiye'deki müzik arşivciliğinin neden gelişmediğini anlamak adına Cumhuriyete kadar olan dönemin müzik eğitim kurumlarına göz attığımızda, bu kurumlara ait salt müzik kaynaklarından oluşmuş arşivlerin olmadığı, yalnızca müzik icra eden kurumlarda elle yazılmış güfte mecmuaları, müzik kaynak kitaplarından ve notalardan oluşan küçük birer kitaplıkları olduğu, hatta musiki eğitiminin bile müfredata alınmasının zaman aldığı görülmektedir.

Notalar

Madame de Slupno Notaları (archive.org) ile 19. yüzyılın başlarında başlayan ve 1870'li yıllara gelindiğinde Hacı Emin Efendi'nin taş baskı nota matbaasıyla Osmanlı musiki literatürünün yeni bir döneme geçtiğini ve notanın basılmasıyla yeni bir arşiv malzemesi kategorisinin oluştuğunu söyleyebiliriz. Hem basılı nota hem de nazariyat ve solfej metot örnekleri, biyografi örnekleri, dergiler gibi arşiv malzemelerinde artış olmasına rağmen kurumsal anlamda arşiv oluşumu gözlenememiştir. Müziğin dokunduğu her bir materyal -notalı kartpostallar, plak zarfları, kovan etiketleri, kurumsal talimatnameler, konser programları, el kitapçıkları, boş olsa bile nota defterleri- müzik tarihinin arşivsel oluşumlarıdır ve kanıt niteliği taşırlar. Bu konuda Neşriyat-ı Musiki,

Osmanlı Müziğini Okumak adlı kitabının içerisindeki örnekler oldukça ilgi çekicidir (Gönül Paçacı Tuncay: 2019).

Türkiye’de kurumsal arşivciliğin gecikme nedenleri ana hatlarıyla aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Dönemin musiki eğitiminin meşk sistemine bağlı hafızaya dayalı olması
- Nota yazımının geç kalması (19. yy. sonu)
- Müzik matbu eserlerin yani müzik yayıncılığının Osmanlı’da gecikmiş olması
- Savaş yıllarının getirdiği zorlu koşullar ve beraberinde ekonomik yetersizlikler
- Osmanlı’da müzik arşivciliği anlayışının henüz oluşmaması
- Türk musikisinin, diğer nota sistemlerinde (Bizans ve Hamparsum) var olan elyazması veya kaynaklarının değerlendirilmemesi⁴ [Sadece Bizans nota sistemi ile yazılmış 3000 adet Türk musikisine ait el yazması olduğu bilinmektedir. Bugün bile bu kaynakların çevirileri yapıp toplu halde yayınlanmış değildir (Pappas: 2006), Kalaycidis (2020)]

Sonuç olarak, arşiv malzemesi niteliğine sahip kaynağın yok denecek kadar az olması “nerde belge varsa orda arşiv vardır” anlayışını destekleyecek arşivsel oluşuma olanak tanımamıştır.

Türkiye’de müzik arşivciliğinin henüz kurumsal anlamda gelişmemiş olması, Rauf Yekta Bey gibi müzikle ilgilenen araştırmacıların ve koleksiyonculuğa ilgi duyan kişilerin bireysel müzik arşivlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. O döneme ait kişisel arşivlerden biri de sine kemani Nuri Duyguer’in arşividir. Duyguer hafızasındaki eserleri kaleme alarak kaydetmiş ve bu yolla musiki geleneğini korumaya çalışmıştır. Bazı kayıtlarında eserlere ait önemli bilgiler bulunmaktadır. Örneğin; “Rauf Yekta Bey tavrıdır”, “Şark Musiki Cemiyeti’nde okunduğu gibidir” şeklindeki ifadeleri gibi⁵. Bu tarz bir uygulama Duyguer’in arşivci ruhuna işaret eder. Nuri Bey’e ait arşiv içeriğinde nota, güfte mecmuaları, hususi basılan ve piyasaya sunulmayan taş plakları, nazariyat defterleri, kişisel notlar, sazlar ve fotoğraflar olduğu bilinmektedir. Bu arşiv şu an İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nde Suna ve İnan Kırış Vakfı elyazması koleksiyonu içinde bulunup, araştırmacılara açılabilmesi için dijitalleştirme çalışmaları devam etmektedir. Bir diğer önemli kişisel arşiv olan

⁴ Miltiadis Pappas, *Osmanlı Müziğine Rum Kaynakları*, Bilkent Üniversitesinin “Uluslararası Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Müzik Kültürü ve Müzik Müzesi” başlıklı kongrede tebliğ İstanbul 2006, Kyriakos Kalaitzidis, *Secular Music in Psaltic Art Manuscript Tradition*, Atina 2020.

⁵ <http://www.anakronik.org/sinekemani-nuri-duyguer-ve-arsivine-dair/> (Son ziyaret: 22-07-2023)

Hüseyin Saadettin Arel'in arşivinin İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü'nde olduğunu biliyoruz. Yukarıda örnek verdiğimiz önemli müzik bilimcilerinin arşivleri sancılı bir süreçle ya kurumsala geçiş aşaması yaşamışlar ya da Rauf Yekta Bey'in arşivi gibi hala kurumsala kazandırılmamışlardır.

Kişisel arşiv belgeleri, içinde bulunduğu tarihsel sürecin kanıtlarıdır. Eğer erişim kısıtlaması olmadan Yekta Bey'in arşivi bugün araştırmacıya açılabilseydi, Türk müziği adına yapılacak tarihsel çalışmalara hem kendisine hem de aynı dönemi paylaştığı müzik adamlarına ait biyografik çözümlemelere, dönemin müzikal pratiklerinin ve geleneğinin tespitine katkı sağlayacağı kesindi. Ancak burada önemli olan bir detay vardır ki; Rauf Yekta Bey'in arşivi yarın kurumsal bir arşive devredilse bile prosedür işleyişinin hayli zaman alacağı kesindir. Bununla birlikte Yekta Bey'in yazın dilinin günümüz Türkçesine çevirisi de zaman isteyecektir.

Zaman yerine konulması imkânsız bir kaynaktır. Hayatın her alanını denge de tutmak için zamanı iyi yönetmek gerektiği gibi, akademide de zaman çok kıymetlidir. Her yeni bilginin keşfi, yeni teorilerin geliştirilmesine olanak sağlayacağı unutulmamalıdır.

Öte yandan 20. yüzyılın başından itibaren ses kayıt cihazı gibi önemli bir keşfin Osmanlı'ya giriş yapmış olması ve aynı zamanda taş plakların hızla üretilmesine rağmen, herhangi bir kurumsal ses arşivi oluşumu da gerçekleşmemiştir.

Çarpıcı bir örnekle konuyu izah edecek olursak, TRT2'de yayınlanan *Karar Perdesi* programında⁶ Tanburi Cemil Bey'in kovanlarının Sirkeci'deki "Gülistan" mağazasında satışa çıkacağı duyulduğunda, gösterilen ilginin uzun kuyruklar oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde kovan üretiminin olduğu net bir bilgi olmasına rağmen, Tanburi Cemil Bey gibi önemli bir müzisyenin ses kaydının olduğu kovanlarının bile, bugün hiçbir kurumsal ses arşivinin koleksiyonunda olmadığı bilinmektedir.

Radyo

1942 yılında "Radyo" dergisinde Ankara Radyosu "Plak ve Kütüphane Servisi" çalışma düzeninin anlatıldığı görülmüştür. Bu durum bize o dönemde müzik arşivciliğine dair oluşumlar olduğunu işaret eder. Ancak böyle bir arşivsel oluşum varsa bile, Radyo arşivlerinin iyi korunamadığını, temizlikler esnasında plakların sokaklara döküldüğünü, küçük kusurlarından dolayı, arşiv plaklarının onarmak yerine atıldığı da bilinmektedir (Ünlü 1996: 379).

⁶ TRT2, "Karar perdesi" programı, bölüm 33. (trtizle.com, 2022)

Taş Plaklar

Diğer bir örnek 2016 yılında yayımlanan Milli Kütüphane Taş Plak Koleksiyonu Bibliyografyası’dır (Ankara Milli Kütüphane Başkanlığı 2016). Bu kaynakta o yıla ait verilere göre, kurumda sadece 4287 taş plak bulunduğu dair bilgi bulunmaktadır. Bu koleksiyonunun oluşumunda da koleksiyoncuların katkısı olduğu ifade edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, ülke genelinde kaydedilmiş müzik ses kayıtlarının çoğunluğu kişisel arşivlerdedir ve arşiv sahipleri kurumlara gerektiğinde kayıt aktarmaktadır.

Koleksiyoncular

Etnomüzikolojik teorinin gelişiminde ses arşivlerinin önemli bir rolü vardır. Dünyada, karşılaştırmalı müzikoloji ve etnomüzikoloji alanlarındaki gelişmeler, arşivsel malzemede ve müzik arşivlerinde ciddi artışa sebep olmakla beraber, Türkiye’de maalesef kurumsal anlamda önemli sayılabilecek gelişmeler olmamıştır. Eğer bugün Türkiye’nin müzikal ses kayıt hafızasının büyük bir bölümü koleksiyoncuların kişisel arşivlerini oluşturuyorsa, bunun nedenine ilişkin cevabın, kurumsal müzik arşivlerimizin tarihsel süreç içindeki durumunda saklı olduğunu düşünülebilir.

Özetle ifade etmek gerekirse, ne geçmiş döneme ait müzik eğitim kurumlarının kaynaklarının, ne kurumsalda yapılan derleme çalışmalarının sonucunda elde edilen kaynakların ne de bireylerin kendi çabalarıyla oluşturduğu kişisel arşiv materyallerinin nerede ve ne kadar olduğuna dair soruların net olarak yanıtlanamadığı görülmektedir. Geçmişin koşullarını düşünmeden, bugünü anlamlandırmak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bütüncül bir yaklaşımla konuyu ele almak daha doğru olacaktır.

Osmanlı’da birçok etnik topluluğun bir arada olduğu düşünülecek olursa, o döneme ait erken dönem müzikal kayıtlarının birlikte oluşturduğu karma repertuarın ortaya çıkardığı zenginliğin ne kadar dikkat çekici olduğunu hayal edebiliriz. Bu dönemin zengin karmasına sahip müzik koleksiyoncularının, dönemi somutlaştıran nesnelere sahip olduğu söylenebilir.

Yaşayan herkesi kültürün mirasçısı gibi düşünülecek olursa, sürekliliği sağlayan ve geleneği oluşturan anlayış, tarihin kaybolmaya yüz tutmuş nesnelere toplayıp, onlara değer atfeden, onları işlevselliğinden arındırıp farklı anlamlar yükleyen düşüncedir.

Koleksiyoncunun tutkusu da tam da böyle bir anlayış taşır. Koleksiyoncular, topladıkları nesnelere ait olduğu zaman ve mekândan çok, taşıdıkları iz, anlam ve tarihsel dokusuyla bugüne dâhil ederler. Kişisel duygularla yapılan bu eylem aslında özünde geçmişin izlerinin silinmesini önlemek isteği

taşır. Onların bu tutkusu, geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğin birleşmesinden doğan mükemmel bir armoni gibidir.

Cemal Ünlü günümüze kadar ulaşabilen Türk taş plaklarının ve gramofonların 1900'li yıllardaki ilk kayıtlarından itibaren 100 küsur yıl ayakta kalmasını koleksiyoncuların başardığını, bu plaklara ve makinelere sahip çıkan meraklılarının özenle ve ilgiyle korumasının sonucu olduğunu ifade etmiştir (Ünlü, 2004: 124). Türkiye'deki erken dönem müzik ses kayıtlarının da neredeyse tamamı, sahip oldukları tutkuyla ses kayıtlarını ve bunlara erişimi sağlayan ekipmanları toplayan koleksiyoncuların elinde olduğu söylenebilir.

Bu dönem ses kayıtlarına ait birçok bilgiyi koleksiyonculardan öğrenmekteyiz. Konuyu bir örnek ile açıklayacak olursak: görüşme sağlanan bir müzik materyalleri koleksiyoncusu, arşivinde bulunan, metal plakların bir tür later-naya benzer nadir bir müzik aletinde (Symfonium) çalındığını, bu tarz symfonium plaklarının 1790'larda Osmanlı'ya girdiğini ve Osmanlı dönemine ait marş plakları olduklarını, sayılarının ise 25 adet kadar olduğunu ifade etmiştir. Gelineen noktada bu plakların tamamı bir kurumda değil, bir koleksiyoncunun elindedir. Bu kayıtlar Türkiye'nin en erken dönem ses kayıtlarıdır. Daha da önemlisi hiçbir müzik bibliyografyasında bu plakların varlıklarından bahsedilmemektedir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. En çarpıcı olan tespitlerle devam edecek olursak; tez çalışmamız için, geçmiş dönem ses kayıtlarına sahip çıkmış, zaman, para ve emek harcayarak ve de mekân sağlayarak korumaya çalışmış İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşayan on koleksiyoncu ile görüşme sağladığımızda ilginç detaylara ulaşılmıştır.

Koleksiyoncuların ellerindeki müzikal materyaller geçmişteki müzik geleceğimize ait çeşitliliğin getirdiği zenginliği içermektedir. Bu materyallerin neredeyse tamamı hiçbir kurumsal arşivde yoktur.

Katılımcılara “sizden sonra ailenizden bu merakı devam ettirecek kişiler var mı” sorusunu yönelttiğimizde geneli kendisinden başka ilgi duyan kimsenin olmadığını, kendisinden sonra koleksiyonun akıbetinin ne olacağı konusunun belirsiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Kanaatimizce, üzerinde en fazla durulması gereken konu bu özel arşivlerin geleceğidir. Bu kayıtlar, Türkiye coğrafyasının etnik çeşitliliği, zenginliği, tarihi, kültürüdür. Bu anlayışla koleksiyoncuların ellerindeki kayıtların geleceğine dair duyduğumuz merakla “elinizdeki kaynakları bağışlamayı düşünür müsünüz” sorusunu yönelttiğimizde, aldığımız cevap tüm katılımcılar için “hayır” olarak kaydedilmiştir. Ancak, neredeyse tamamı “keşke bu birikimimizi devlet satın alsın ve şahıslara satmak zorunda kalmayalım, böylece tüm

arşiv tek elden toplansa” diye isteklerini dile getirmişlerdir.

Görünen o ki tıpkı Rauf Yekta Bey’in arşivi gibi varislere intikal etmiş arşivlerin kurumsala geçiş süreci zorlu bir süreç ve çoğu zaman sonuçsuzdur.

Sonuç ve Öneriler

Toplumsal bir olgu olarak, müziğin algılanış şekli müzikal deneyimlerimizi oluşturur. Müzik üretme ve dinleme etkinliği, bireyin ait olduğu toplumun yaşam biçiminin ve kültürel alışkanlıklarının dışavurumudur. O topluma ait kaydedilmiş ses kayıtları ve müzikal belgeler, o bölgenin müzik geleneğini ve müzikal pratiklerini anlama ve yorumlamaya yönelik çalışmalara kılavuzluk eder.

Müzik tarihi alanında arşiv materyalleri kullanılarak yapılan her bir çalışma, gelecekte yapılacak çalışmalara kanıt işlevi görür, yöntem belirler, konu tekrarını önleyerek zamanı yönetmeyi sağlar. Bu bağlamda düşündüğümüzde, müzikle ilgili, her döneme ait müzikal materyalin varlığının tespiti ve yararlandırılmaya sunulması başka bir deyişle arşiv çalışması zorunluluk içerir.

Türkiye’de müzik arşivciliği anlayışının gelişmiş düzeyde olmayışı ve buna dair eğitim programının akademik düzeyde yaygınlaşmamış olması, müzik tarihimize dair kaynakların nitelik ve nicelik açısından tespit edilip yararlandırmaya sunulmasını geciktirmektedir. Bu materyaller üzerine yapılacak tespit ve tasnif çalışmaları, ilgili alanların -müzik tarihi, ses kayıtları teknolojisi, etnomüzikoloji, antropoloji vs.- bilimsel çalışmalarına da zemin hazırlayacaktır. Müzik arşivciliği bir uzmanlık alanıdır ve yeterli düzeyde müzik bilgisine sahip bilgi ve belge uzmanlarının bu alanda hizmet vermesi gerekmektedir. Bugün üniversite düzeyinde müzik eğitimi veren kurumlarda “*müzik arşivciliği*” eğitimi müfredata dâhil değildir. Bu kaynakların tespit ve tasnif çalışmaları ancak müzik bilen arşivistlerin aktif katılımıyla gerçekleştirilebilir.

Müzik arşivleri, toplumun ürettiği sosyal bir kurumdur ve toplumun çok kültürlü dokusunu koruyarak içinde buldukları sosyal yapının kültürel pratiklerinin sürdürülebilirliğini sağlarlar.

Bugün müzik ses kayıtlarının dijitale evrildiği, üretim ve tüketim pratiklerinin kültür endüstrisi etkisi altında piyasa için oluşturulduğu düşünülecek olursa; geçmişe ait o günün koşullarında üretilen ses kayıtlarımızın (örneğin taş plaklar) ne kadar anlamlı olduğunu, müzik tarihinden izlerinin silinmemesi için tespit edilip koruma altına alınması gerektiğini daha iyi anlayabiliriz.

Nerede bu kaynaklar?

Türkiye’deki erken dönem ses kayıtlarının neredeyse tamamı kurumsal arşivlerde bulunmamaktadır. Bu kaynakların yok olması demek, içinde bulunduğumuz toplumun müzik uygulamalarının izlerinin silinmesi, gelecekteki müzik çalışmalarının geçmişle bağının kopması anlamına gelmektedir. Bu kayıtların nerede ve ne kadar olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.

İvedilikle yürürlüğe konulması gereken eylem, devlet eliyle yapılacak bibliyografik denetim yönelik kapsamlı bir çalışmadır. Bu derece geniş çaplı bir çalışmanın, uygun strateji ve politika desteği çerçevesinde belirlenecek yöntemlerle yürütülmesi gerekmektedir. Bu yönde bir girişimin finans başta olmak üzere personel, mekân, ekipman gibi unsurlara da ihtiyacı olduğu açıktır. Kanaatimizce konunun önemi ve aciliyetini düşündüğümüzde, Türkiye’deki geçmişten geleceğe her türlü müzik malzemesinin eksiksiz bir araya getirilmesini sağlayacak yasa desteği kaçınılmazdır.

Bu denli planlı ve programlı bir proje, koleksiyoncuların kişisel arşivlerini, ulusal bir arşiv çatısı altında kayıt altına alma olanağı tanıyacaktır. Bugün birçok müzikal kayıt ve belgeden alan araştırmacılarının, bibliyografik denetim eksikliğinden kaynaklı habersiz oldukları kesindir. Bu kaynaklar kayıt altına alındığında erişimin sağlayacağı bilgi akışı, gün ışığına çıkamamış birçok proje, yarım kalmış ve sonuca erişememiş birçok çalışmanın da tamamlanacağı anlamına gelir.

Böylesi bir projede elbet ki pürüzlerin ortaya çıkma ihtimali vardır. Bunlardan en çok olası görünen, kişisel arşivlerin varisleri tarafından kurumsal bir arşive devredilmek istenmemesidir. Bu arşivler bir bakıma özel mülkiyet kapsamındadır. Bu durumda yapılması gereken arşiv malzemelerinin envanterlerinin çıkarılması ve hassas olan malzemeler için dijitale aktarım işleminin gerçekleştirilmesidir. Sistemli ve düzenli yapılacak derleme çalışmaları, beraberinde alana ait kaynakların sayıca artışına işaret eder.

Üzerinde durulması gereken bir başka önemli sorun da “*arşiv kaynaklarına erişim*” problemidir. Araştırmacılara kurumsal arşivlerde uygulanan kısıtlamalar, bilgiye erişimin önüne duvar örmektedir. Müzik araştırmalarında da tüm alanlarda olması gerektiği gibi her türlü materyale süreli/süresiz erişim olanağı sağlanmalıdır. Arşivlerde bilginin bilimsel çalışmalara sunulması, akademik çalışmaların önemli dinamiklerindedir. Bugün dünyada birçok müzik arşivi, kaynaklarını web üzerinden tüm dünyayla paylaşmaktadır (Fransa Milli Kütüphanesi vs.). Bu konuda Türkiye’de de umut verici gelişmeler gözlemlenmektedir.

İSAM, OMAR gibi bazı kurumlar gerek bağış gerekse satın alma yolu ile özel

arşiv koleksiyonlarını kendi koleksiyonuna dahil ederek, bu arşivleri sayısal-
laştırmakta ve kurum internet adresinden erişime sunmaktadır. Dijital kopya
isteyen araştırmacıların da kurumdan temin edebilmektedirler.

Bu tarz yayıncılık faaliyetlerinin müzik eğitimi veren kurumların arşivlerinin
tamamında yaygınlaşması gerekmektedir.

Müzik arşivciliği adına, yapılmasının alana katkısının olacağını düşündüğümüz
diğer bir detay ise müzikal biyografi çalışmalarının hızlandırılmasıdır. Bu
biyografilerin ses kayıtlarının kaynağını yaşatmak ve yok olmasını önlemek
üzere faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Yukarıda sözünü ettiğimiz, arşivcilik alanında yapılması gereken çalışmaların
dışında, üzerinde çalışılması gereken diğer bir konu, yurt dışında bulunan
Türk müziği kaynaklarının tespit ve kayıt altına alma işlemidir. Türkçe konu-
şan azınlıkların ses kayıtları yurt dışında çeşitli arşivlerde dağınık olarak bu-
lunmaktadır. En önemlilerden birisi de Melpo Merlie’nin arşividir (bir kısmı
Fransa Milli Kütüphanesinde ve kısmen halka açık, bir kısmı da Atina Küçük
Asya Araştırma Merkezinde⁷ ve halka açık değildir).

Sonuç olarak, bu topraklara ait tüm ses kayıtlarını aynı çatı altında toplaya-
cak **Ulusal Ses Arşivimiz** bulunmamaktadır. Üniversitelerde son dönemlerde
müzik arşivciliği adına umut verici gelişmeler olsa da gerekli finans, mekân,
personel ile desteklenmedikçe projeler yarım ya da yetersiz kalacaktır. Kişisel
koleksiyonların devlet tarafından satın alınıp koruma altına alınması, kişisel
arşivlerin yurt dışına çıkarılmasının engellenmesi gerekmektedir. Dileğimiz
tespit edilen bu sorunların kısa sürede çözüme ulaşmasıdır.

⁷ <http://tr.kms.org.gr/Koleksiyonlar/G%3%b6rsel%4%b0%5%9fitselMalzemeKoleksiyonu.aspx>

KAYNAKÇA

Akat, A. (2015). Müzik Arşivleri. E. D. Songül Karahasanoğlu içinde, *Müzikte Araştırma Yöntemleri* (s. 41-56). İstanbul: TMDK.

Erguner S. (1997). Rauf Yekta Bey ve Türk Musikîsi Üzerindeki Çalışmaları, Doktor Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Kalaitzidis K. (2020). Secular Music in Psaltic Art Manuscript Tradition

Kara, A. (2018). *Kuruluşunun 100.yılında Darülelhan*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Özden, E. (2018). Arşiv Belgeleriyle Darülelhan. *Konservatoryum*, 97.

Pacacı Tuncay G. (2019). Neşriyat-ı Musiki, Osmanlı Müziğini Okumak, İstanbul

Pappas Miltiadis, Osmanlı Müziğine Rum Kaynakları, Bilkent Üniversitesinin “Uluslararası Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Müzik Kültürü ve Müzik Müzesi” başlıklı kongrede tebliğ İstanbul 2006

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Kütüphane Başkanlığı, *Milli Kütüphane Taş Plak Koleksiyonu Bibliyografyası*, Ankara 2016, s. iii.

Ünlü C. (2004). *Git Zaman Gel Zaman*, Pan Yayıncılık, İstanbul.